

Muistio

Hallituksen linjaukset valinnanvapauden ja maakuntien rahoituksen lakiehdotuksiin

Muutosehdotukset sosiaali- ja terveyspalvelujen valinnanvapauteen

Hallitus on perehtynyt perustuslakivaliokunnan lausuntoon (PeVL 15/2018 vp) sekä sosiaali- ja terveysvaliokunnan kuulemien asiantuntijoiden näkemyksiin. Maakunnilta on lisäksi pyydetty näkemys valmiudesta valinnanvapauden toimeenpanoon. Tämän pohjalta hallitus esittää muutoksia valinnanvapauslakiehdotukseen.

Valinnanvapauden vaiheistus

Hallitus haluaa varmistaa, että maakunta- ja sote-uudistus voidaan toteuttaa hallitusti ja siten, että jokaisella maakunnalla on mahdollisuus täyttää valinnanvapauden toimeenpanolle laissa asetetut edellytykset. Valinnanvapauden toimeenpanoa vaiheistetaan siten, että maakunnilla on riittävästi aikaa toimeenpanoon.

Perustuslakivaliokunta edellytti, että valinnanvapauden siirtymäkautta pidennetään. Hallitus ehdottaa pidennystä siten, että suoran valinnan palveluja, asiakasseteliä ja henkilökohtaista budjettia koskevien säännösten voimaantuloa pidennetään aiemmin ehdotetusta vähintään puolella vuodella. Samalla luodaan mahdollisuudet sote-keskusten alueelliseen vaiheistukseen. Ne maakunnat, joilla on valmius valinnanvapauden nopeampaan toimeenpanoon, voisivat käynnistää valinnanvapauslain mukaisen sote-keskusten toiminnan jo aiemmin.

Valinnanvapauslain mukaiset sote-keskukset voisivat aloittaa toimintansa 1.1.2022. Maakunnalla olisi kuitenkin mahdollisuus hakea valtioneuvostolta lupaa tätä varhaisempaan aloitukseen. Maakunta voisi aloittaa valinnanvapauden toimeenpanon jo vuonna 2020, jos sen tilanne tämän mahdollistaa. Jos taas maakunta arvioisi, ettei se pysty käynnistämään sote-keskuksia 1.1.2022 mennessä, se voisi hakea valtioneuvostolta määräajan pidennystä enintään 1.1.2023 asti.

Sote-keskustoiminnan varhaisempaa aloittamista koskevassa hakemuksessaan maakunnan olisi esitettävä selvitys seuraavista asioista:

- 1) maakunnan liikelaitoksen oma palvelutuotanto toimii vakaasti;
- 2) maakunta on päättänyt erikoisalojen mukaisten konsultaatio- ja vastaanottopalvelujen sisällyttämisestä sote-keskuksiin;
- 3) sosiaali- ja terveyskeskusten yhteydessä annetaan maakunnan liikelaitoksen antamia sosiaalihuollon konsultaatiopalveluja;
- 4) maakunta on päättänyt sote-keskuksille asetettavista ehdoista;
- 5) maakunnalla on menettely suoran valinnan palveluntuottajien hyväksymiselle;
- 6) maakunnalla on menettely palveluntuottajien valvonnalle;
- 7) maakunta on päättänyt palveluntuottajille maksettavista korvauksista;
- 8) maakunnassa on käytössä sote-keskusten toiminnan edellyttämät tietojärjestelmät ja valmius asiakas- ja potilas-tiedon tietoturvalliseen käsittelyyn.

Asiakasseteli ja henkilökohtainen budjetti otettaisiin käyttöön samanaikaisesti koko maassa 1.1.2021. Ennen tätä ajankohtaa palveluita voi järjestää nykyisillä välineillä kuten maksusitoumuksilla ja palveluseteleillä. Suunhoidon siirtymäaikoihin sosiaali- ja terveysministeriö ei ehdota muutoksia aiemmin esitetystä. Hallituksen esitykseen sisältyy yksityiskohtaisesti suunniteltu vaiheistus (1.1.2022 peruspalvelut, 1.1.2023 laajennetut palvelut).

Valinnanvapauden pilotointi

Valinnanvapauden pilotoinnin tarkoitus on taata sujuva siirtyminen uuteen valinnanvapausmalliin. Hallitus ehdottaa, että kaikki pilotit ajoittuisivat vuosille 2019-2020. Valinnanvapauslakiin lisättäisiin pykälä, jossa säädettäisiin pilottialueiden valintakriteerit. Pilotoinnin tavoitteena on, että siinä olisi mukana mahdollisimman laajasti kuntia ja kuntayhtymiä kaikista maakunnista.

Pilotteja voitaisiin rahoittaa siten, että ne voidaan toteuttaa samanaikaisesti kaikissa maakunnissa. Tavoite on, että jokaisen maakunnan alueella voitaisiin kokeilla jotakin valinnanvapauden elementtiä. Pilotointi edellyttää siihen osallistuvien kuntien ja kuntayhtymien yhteistä sitoumusta. Pilottien haku alkaisi vasta lakien tultua voimaan. Aiemmin hakeneilla olisi mahdollisuus täydentää hakemuksiaan. Tästä annettaisiin erillinen ohjeistus.

Sosiaali- ja terveystieteiden keskus

Hallitus ehdottaa, että suoran valinnan sote-keskuspalveluihin sisällytetään hallituksen esityksen mukaisesti palveluja vähintään kahdelta lääketieteen erikoisalalta. Erikoisalot määritellään aiempaa tarkemmin tuomalla mahdolliset erikoisalot pykäliin. Määrittelyn tarkoitus on varmistaa, että sote-keskuksen erikoisalot tukevat perustason palveluja.

Mahdollisia sote-keskuksen erikoisaloja olisivat lastentaudit, geriatria, silmätaudit, psykiatria, fysiatria, ortopedia, ihotaudit, sisätaudit, kardiologia, endokrinologia ja reumatologia. Hallituksen esityksen perusteluihin verrattuna listaa on tarkistettu ottamalla mukaan konservatiivisilta aloilta sisätautien lisäksi kardiologia, endokrinologia ja reumatologia.

Lääketieteen erikoisalojen konsultaatio- ja vastaanottopalveluja voisivat antaa sote-keskuksissa erikoislääkäreiden lisäksi myös muut terveydenhuollon ammattihenkilöt, kuten sairaanhoitajat.

Asiakasseteli ja henkilökohtainen budjetti

Hallitus ehdottaa täsmennettäväksi asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin arvon määräytymistä koskevia säännöksiä. Arvon tulee olla sellainen, että sillä saa ne palvelut, joka setelillä tai budjetilla on tarkoitettu maksettavaksi. Arvo ei voisi kuitenkaan ylittää maakunnan oman tuotannon kustannuksia, ellei siihen olisi asiakkaan tarvitsemaan palveluun perustuvaa erityistä syytä.

Henkilökohtaisella budjetilla hankittavat palvelut määritettäisiin myös tarkemmin laissa. Määrittely tehtäisiin kuitenkin siten, että budjetin käyttö laajasti sosiaali- ja terveyspalveluissa turvattaisiin.

Asiakassuunnitelma

Asiakassuunnitelmaa koskevassa pykälässä todettaisiin selkeästi, että palveluntuottajalla on oikeus saada tieto asiakassuunnitelmasta ainoastaan siltä osin kuin se on välttämätöntä asiakkaan palvelujen toteuttamiseksi (kyseisessä palveluyksikössä). Lisäksi palveluntuottajalla olisi oikeus saada suunnitelmasta sellaiset tiedot, jotka olisivat palvelutilanteessa välttämättömät asiakkaan palvelukokonaisuuden toteuttamiseksi.

Valinnanvapauslakiehdotuksen mukainen asiakassuunnitelma ei ole valituskelppoinen hallintopäätös. Tämä on jäänyt epäselväksi ja siksi pykälästä ehdotetaan poistettavaksi kohta, jonka mukaan palveluntuottajilla olisi velvollisuus noudattaa asiakassuunnitelmaa. Poiston tarkoituksena ei kuitenkaan ole hävittää suunnitelman merkitystä

asiakirjana, joka edistää asiakkaan tarvitseman palvelukokonaisuuden toteutumista ja ohjaa palveluntuottajien toimintaa. Suunnitelma ei kuitenkaan loisi asiakkaalle juridista oikeutta palveluihin, vaan oikeus palveluihin perustuisi jatkossakin siihen, mitä sosiaali- ja terveyspalveluja koskevassa erityislainsäädännössä säädetään.

Asiakassuunnitelma ei siis olisi palveluntuottajaa juridisesti velvoittava päätös, vaan suunnitelma, joka toimisi asiakkaan palvelutarpeen arvioinnin sekä palvelujen suunnittelun ja yhteensovittamisen työkaluna.

Alihankinta

Hallitus ehdottaa, että palveluntuottaja voisi hankkia toiselta palveluntuottajalta omaa palvelutoimintaansa täydentäviä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Palveluja voisivat alihankkia niin sote-keskukset, suunhoidon yksiköt kuin asiakassetelipalveluja ja henkilökohtaisen budjetin palveluja tuottavat toimijat.

Palveluntuottajalla olisi velvollisuus ilmoittaa maakunnalle ne palveluntuottajat, joilta se hankkii palveluja. Maakunnalla olisi oikeus valvoa myös alihankkijan toimintaa. Lisäksi ehdotetaan virkavastuun ulottamista asiakassetelin ja henkilökohtaisen budjetin palveluja tuottaviin palveluntuottajien alihankkijoihin.

Henkilötietojen käsittely

Yleisesti voidaan todeta, että asiakkaiden palvelujen yhteydessä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastietojen käsittelyä ja laatimista koskeva tilanteet ja periaatteet ovat pitkälti samanlaisia kuin nykyisinkin. Kuitenkin asiakassuunnitelmaan osalta on tarpeen tarkentaa siihen liittyviä säännöksiä salassapidettävien henkilötietojen käsittelystä vastineessa ehdotettavalla tavalla. Muutoin välittömästi palveluihin liittyviä asiakas- ja potilastietojen käsittelyä ja laatimista koskevia säännöksiä ei ole tarpeen muuttaa.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon perusteella täsmennyksiä ja muutoksia on kuitenkin tarpeen tehdä säännöksiin, jotka koskevat maakunnan ja viranomaisten tiedonsaantioikeuksia sekä palveluntuottajien veloitteita toimittaa tietoja annetuista palveluista. Tarkoitus on parantaa asiakkaan tietosuojaa. Hallitus ehdottaa sen vuoksi muutoksia henkilötietojen käsittelyyn liittyen mm. seuraaviin valinnanvapauslain pykäliin: *60 § palveluntuottajan velvollisuus antaa palvelutoimintaansa koskevia tietoja, 65 § Kiinteä korvaus suoran valinnan palveluntuottajalle, 74 § Kansaneläkelaitoksen tehtävät korvausten maksatuksessa, 76 § Asiakas- ja potilastietojen rekisterinpito, 77 § Valinnanvapauden tiedonhallintapalvelut, 79 § Asiakasseteliä ja henkilökohtaista budjettia koskeva tiedonhallinta, 80 § Kansaneläkelaitoksen oikeus saada ja luovuttaa tietoja.* Edellä todetuista henkilötietojen käsittelyä koskevien säännösten muutoksista johtuen on myös useisiin muihin valinnanvapauslain pykäliin tarpeen tehdä muutoksia.

Kielelliset oikeudet

Hallitus esittää täsmennystä asiakkaiden kielellisiä oikeuksia koskevaan kohtaan. Maakunnan roolia kielellisten oikeuksien turvaajana vahvistettaisiin siten, että se olisi edistettävä sitä, että asiakassetelillä ja henkilökohtaisella budjetilla hankittavia palveluja olisi saatavilla maakunnan alueella kaikilla maakunnan virallisilla kielillä.

Muutosehdotukset maakuntien rahoitukseen

Perustuslakivaliokunta käsitteli lausunnossaan laajasti maakuntien rahoitusta koskevaa lakiehdotusta. Valiokunta kiinnitti erityisesti huomiota siihen, miten valtion rahoitus maakunnille turvaa riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoituksen ja poikkeustilanteissa maakunnan edellytykset perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamiseen. Lisäksi valiokunta kiinnitti huomiota eräisiin teknisuontoiisiin kysymyksiin, joiden muuttaminen on edellytys lakiehdotuksen käsittelyyn tavallisen lain säätämisyksessä.

Hallitus esittää perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta, että sosiaali- ja terveysvaliokunta täsmentää maakuntien rahoituslakiehdotusta sekä yksittäisten maakuntien rahoituksen, että rahoituksen kokonaistason joustomahdollisuuksien osalta.

Yksittäisen maakunnan lisärahoitus

Hallitus esittää, että taloudellisissa vaikeuksissa olevan yksittäisen maakunnan tukemista koskevat säännökset muutettaisiin kokonaisuudessaan. Rahoituslakiehdotukseen lisättäisiin säännös, jonka mukaan yksittäisellä maakunnalla olisi oikeus lisärahoitukseen tilanteessa, jossa se ei pysty järjestämään riittäviä sosiaali- ja terveyspalveluita rahoituslain mukaisella perusrahoituksella. Maakunnalla olisi tällöin oikeus saada valtiolta rahoitusta se määrä, joka on tarpeen riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi sen jälkeen, kun on otettu huomioon maakunnan edellytykset varautua muiden lakisääteisten velvoitteidensa hoitamiseen. Lisärahoitusta voitaisiin myöntää maakunnan hakemuksen lisäksi valtion aloitteesta. Lisärahoitusta olisi mahdollista hakea myös äkillisissä ja ennakoimattomissa tilanteissa. Uusi säännös korvaisi aiemmat ehdotukset yksittäisen taloudellisissa vaikeuksissa olevan maakunnan harkinnanvaraisesta tukemisestä.

Maakunnalla olisi kuitenkin edelleen mahdollisuus saada myös valtionavustusta sekä valtion laina tai takaus maksuvalmiusongelmien korjaamista varten.

Maakuntien rahoituksen kokonaistaso

Hallitus esittää, että maakuntien rahoituksen kokonaistaso koskevia säännöksiä muutettaisiin siten, että maakuntien taloutta koskevaan laajaan järjestelmäongelmaan voidaan reagoida aiemmin ehdotettua nopeammin. Valtion rahoitusta maakunnille olisi korotettava tilanteessa, jossa muutoin määräytyvä valtion rahoituksen taso todettaisiin kokonaisarvion perusteella olevan useissa maakunnissa riittämätön turvaamaan riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut. Rahoituksen tasoa tulisi tällöin korottaa määrällä, joka on tarpeen riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi jokaiselle yhdenvertaisesti ottaen samalla huomioon maakunnan edellytykset muiden lakisääteisten velvoitteidensa hoitamiseen. Säännöstä sovellettaisiin tilanteessa, jossa maakuntien rahoituksen taso vaarantaisi riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamisen vähintään kahdeksassa maakunnassa tai maakunnissa, joiden asukasluku on yhteensä enemmän kuin 40 prosenttia koko maan asukasluvusta.

Edellä kuvattuja rahoituksen joustoelementtejä ehdotetaan sovellettavaksi jo vuoden 2020 maakuntien valtionrahoituksen määrittämiseen. Lisäksi esitetään, että rahoituslakiehdotuksesta korjataan teknisluontoiset puutteet perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla. Muutokset edellyttäisivät myös maakuntalakehdotuksen muuttamista siten, ettei valtion aloitteesta myönnettävä maakunnan lisärahoitus suoraan käynnistäisi maakunnan arviointimenettelyä.

Rahoituslakiin ehdotetut muutokset täsmentävät jo aiemmin rahoituslakiehdotukseen sisältynyttä valtion velvollisuutta turvata riittävien sosiaali- ja terveyspalvelujen rahoitus, eivätkä ne vaaranna julkisen talouden kestävyteen liittyviä tavoitteita.